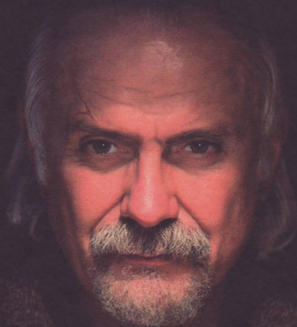

Nikita MICHALKOV

VYHÁŇAČ BESOV

RUSKO

medzi minulosťou a budúcnosťou

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

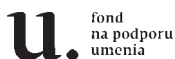
© 2016 Nikita Michalkov

Translation © 2018 Iva Vranská Rojková

Slovak edition © 2018 Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava

e-mail: vsss@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu umenia

a štipendia Literárneho fondu

VYDAVATELSTVO

SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV,

spol. s r. o.

Nikita Michalkov: Vyháňač besov

Z ruského originálu *Никита Михалков: Бесогон. Россия между прошлым и будущим*, Издательство Эксмо, Москва, 2016 preložila Iva Vranská Rojková

Zodpovedná redaktorka Viera Švenková

Grafická úprava a sadzba Ľubica Končeková

Tlač P + M, s. r. o., Turany

Prvé vydanie

Vytlačené na Slovensku

ISBN 978-80-8202-024-6

NIKITA MICHALKOV

VYHÁŇAČ BESOV

PREDSLOV

Všetci sa pamätáme na gogoľovské *Mŕtve duše*, a väčšina z nás si po prečítaní tejto poémy vzdychne a zopakuje po Puškinovi: „Bože, aké smutné je naše Rusko...“

Je to pravda, no nie je to celá pravda.

V Rusku boli, sú a budú aj iné – živé duše, ktorých úsilím, talentom a vôľou sa Rusko budovalo, silnelo, rozvíjalo. Duše, ktoré Rusko milovali väčšmi než život, ktoré sa mu celé bytostne oddali a na ktoré sme vedome či nevedome pozabudli. A ani nie div, veď v sovietskych časoch sa títo ľudia stali politickými a literárnymi vyhnancami.

Preto dnes, milí čitatelia, ponúkam do vašej pozornosti knihu, ktorá je venovaná aj jedným, aj druhým – živým aj mŕtvym dušiam Ruska. Nazýva sa *Vyháňač besov*, pretože jej podstatná časť je napísaná na základe videomateriálov rovnomenného blogu, a mojich televíznych relácií na kanáli Rossija-24.

Moja kniha pozostáva z troch častí a z prílohy.

V prvej časti, ktorá sa nazýva *Ruská ladička*, vás zoznámim s ruskými ľuďmi: predstaviteľmi štátu, politikmi, mysliteľmi a poetmi – tými, ktorí zohrali v mojom živote dôležitú úlohu a ktorí v mnohom sformovali môj svetonázor – umelecký aj občiansky. Vymenujem ich: Piotr Arkadievič Stolypin, Ivan Alexandrovič Il'in, Vasilij Vasilievič Rozanov, Nikolaj Sergejevič Trubeckij, Piotr Nikolajevič Savickij, Nikolaj Nikolajevič Turoverov. Boli to veľkí a svojrázni ľudia, občas protirečiví, no všetkých spájalo jedno – boli to živé ruské duše, ktoré celkom a úplne zasvätili svoj talent službe vlasti. Všetkých ich mám veľmi rád. O túto lásku by som sa chcel s vami podeliť a obrátiť na nich vašu čitateľskú aj ľudskú pozornosť – pre niekoho znova, pre niekoho po prvý raz. A ak sa medzi vami nájde aspoň jeden človek, ktorý bude so mnou zdieľať túto lásku a stane sa mojim druhom a rovnako zmýšľajúcim človekom, tak so spokojným svedomím budem považovať úlohu prvej časti knihy za splnenú.

V druhej časti knihy s názvom *Rusko a ruský svet* vám ponúkam svoje úvahy o osude našej vlasti, o Rusoch a neruských ľuďoch, ktorí v Rusku žijú. O radoostiach a trápeniach Ruska, o veľkých i malých veciach v živote štátu i každého z nás. Čaká vás rozprávanie o provinciálnom Rusku, ktoré dobre poznám a mám ho veľmi rád, o zahraničnom Rusku, o našich deťoch, o súčasných problémoch vzdelávania a výchovy v škole a v rodine. Porozprávame sa o ruskom liberalizme a tolerantnosti. Tu ako moji hrdinovia nebudú vystupovať už len živé, ale aj mŕtve duše. Práve „vyháňaniu besov“ z týchto mŕtvych duší je v prvom rade venovaný aj môj videoblog *Vyháňač besov* (orig. *Besogon*), ktorého mnohé časti zaznamenali a zaznamenávajú státisíce a dokonca milióny diváckych prezretí. Myslím, že tieto rozprávania po vyberané a späté literárno-publicistickou formou, budú pre vás nielen zaujímavým čítaním, no ponúknem aj potravu pre rozum a podnietia hľadať samostatné vývody.

Tretia časť sa nazýva *Rusko v súčasnom svete*. Začína sa článkom *Rusko medzi minulosťou a budúcnosťou*, ktorý zadáva, podľa mňa, správny tón, ako čítať a chápať tretiu časť tejto knihy. Čakajú nás témy, ktoré odhaľujú vzájomné vzťahy Ruska s najbližším a ďalekým zahraničím. Veľa si porozprávame o Ukrajine. No nielen o nej. Predmetom vašej čitateľskej pozornosti sa stanú aj Európa a Amerika – ich rola a vplyv na to, čo sa v našom štáte včera, dnes a zajtra dialo, deje a môže diať. Predpokladám, že mnohé informácie budú pre vás zaujímavé a neočakávané.

Podčiarknem charakteristickú osobitosť všetkých troch častí knihy. Veľa a podrobne citujem, a niekedy v úplnosti prinášam názory autorov, s ktorými súhlasím alebo nesúhlasím. V Besogone-TV používam rovnaký spôsob výkladu. Považujem to za správne a principiálne. Po prvé preto, že takto dávam možnosť všetkým autorom, ktorí žijú teraz alebo žili skôr, vyjadriť svoje myšlienky tak, ako ich chceli vysloviť, a neinterpretujem ich svojimi slovami. Po druhé preto, že okrem vlastného hodnotenia považujem za dôležité dať čitateľovi možnosť, aby si sám určil vlastný uhol pohľadu na citovaný text, pritom, iste chápete, že nie je nutné, aby sa naše uhly pohľadu zhodovali. Dôležité je aj to, že dostávajú možnosť sami si prečítať zaujímavý a informatívny text, ktorý z tých či oných príčin bol pre vás dosiaľ nedostupný. Takže úlohy, ktoré si kladiem v tejto knihe, nie sú len literárno-publicistické, no aj zaujímavé.

V prílohe publikujem knižnú verziu *Manifestu osvieteného konzervatívcu* s názvom *Právo a pravda*.

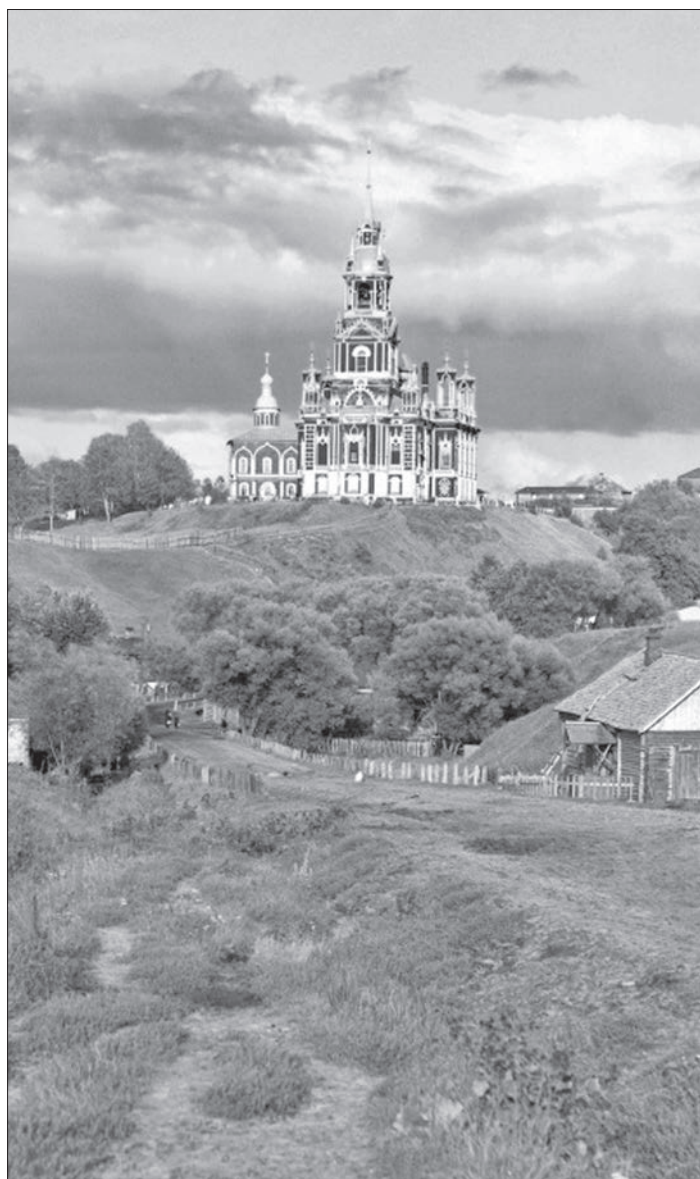
Pripomínam, že Manifest sa začiatkom tohto storočia objavil v internetovej sieti na základe záverov práce Konzervatívneho seminára v Ruskom fonde kultúry. Vyvolal obrovský čitateľský záujem a polarizujúce hodnotenia. Vysvitlo, že konzervatívna ideológia je v Rusku žiadaná a očakávaná. Dnes som presvedčený, že práve v nej je naša politic-

ká budúcnosť. Preto považujem za dôležité túto tému znova otvoriť. Dúfam, že tentoraz publikácia Manifestu neostane nepovšimnutá a poslúži formovaniu plnohodnotnej konzervatívnej strany v Rusku.

Všetko dobré. A příjemné čítanie!

RUSKO MEDZI
MINULOSŤOU
A BUDÚCNOSŤOU

PRVÁ ČASŤ

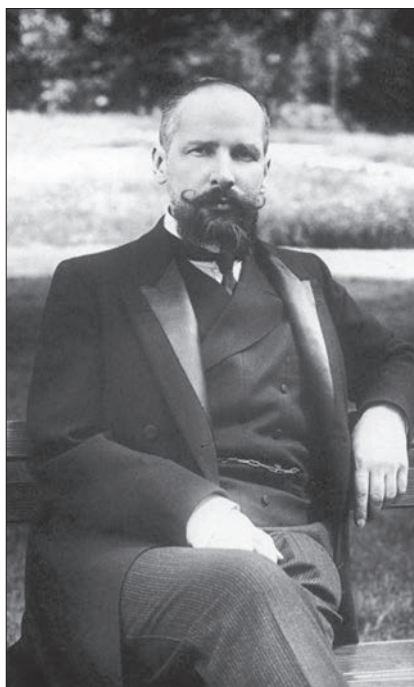
RUSKÁ LADIČKA

TELESNÝ STRÁŽCA RUSKA –
PIOTR ARKADIEVIČ STOLYPIN

V roku 2012, keď som pracoval v Komisii na organizáciu osláv 150. výročia narodenia Petra Arkadieviča Stolypina, skrsla vo mne myšlienka o vytvorení spoločnosti, hnutia alebo fóra prívržencov „stolypinských ideí“. Zatúžil som pozbierať a združiť všetkých, ktorí cítia a chápu stolypinské reformy, želajú si riadiť sa nimi, zdieľajú spôsob jeho myslenia, spolucítia s jeho úvahami o Rusku.

Môj návrh bol publikovaný. Nasledovalo veľa ohlasov – aj pozitívnych, aj negatívnych. Viac negatívnych. Žiaľ, negatívne ohlasy boli buď úplným očierňovaním, alebo sa dali vysvetliť absolútnym nepochopením a neznalosťou podstaty vecí a udalostí. Preto by som dnes chcel objasniť – nie presvedčiť, nie kohosi presvedčovať –, ale práve objasniť tým, ktorých to zaujíma: čo za osobnosť bol Stolypin, čo chcel pre Rusko a čo preň dosiahol.

Prejdime teda k Petrovi Stolypinovi. Človeku, ktorý hovoril: *„Zničte, páni, nebezpečný príznak, čosi horšie než nepriateľstvo a nenávisť – pohrdanie našou vlastou, pohrdanie cítiť*

Piotr Arkadievič Stolypin

zo strany neprosených radcov, pohrdanie cítiť, žiaľ, aj zo strany časti našej spoločnosti, ktorá neverí ani v právo, ani v silu ruského národa. Straste zo seba, páni, tento zlý sen a, stelesňujúc sebou Rusko... dokážte, že v Rusku panuje nad všetkým právo, opierajúce sa o celonárodnú silu.“

Stolypin nezačal svoje reformy z ničoho nič. A nie preto, aby niečo samoučelne zmenil. Začal ich preto, lebo poznal a miloval Rusko a reálne chápal, čo je preň životne dôležité.

S akým štátom sa v tej chvíli stretol Stolypin? Aká bola situácia v Rusku?

Po prvé – slabá vláda, ktorá dopustila absolútne príšer-

ný rozmach terorizmu. V dôsledku vrážd, výbuchov, lúpeží a podpaľačstva za roky 1905 až 1910 zahynulo takmer 18 000 ľudí! Len od januára 1908 do mája 1910 v dôsledku teroristických aktov zomrelo 732 predstaviteľov štátu a viac než 3 000 občanov. (V Rusku sa začiatkom 20. storočia najnebezpečnejšou profesiou stala profesia mestského pochôdzkara...)

Po druhé – úpadok autority moci.

Po tretie – rozrastajúci sa štátny aparát a korupcia. Zahanbujúca porážka v japonskej vojne. A ešte zahanbujúcejší vzťah ruskej inteligencie k tejto porážke. (Stávalo sa dokonca aj to, že niektorí štátni úradníci posielali pozdravné telegramy japonskému imperátorovi, gratulujúc mu k víťazstvu!)

Po štvrté – kolosálny rozpočtový deficit.

Po piate – nebezpečenstvo krízy. Zastavenie chodu podnikov. Ohromný odliv kapitálu za hranice, drankanie o pôžičky u západných vlád a zahraničných bankárov.

Po šieste – separatizmus okrajových častí štátu. (Vari nám to niečo pripomína?)

Po siedme – bezprávie voči roľníkom. Nemožnosť pracovať na svojej pôde.

Po ôsme – bezvýchodiskovosť v spoločenskom vedomí. Neviera v budúcnosť. Duchovná kríza. Masový alkoholizmus.

Po deviate – strašný pokles pôrodnosti.

Hľa, v akom stave našiel štát Stolypin, keď sa stal predsedom vlády.

Zdá sa mi, že je nad čím sa zamyslieť. Veď situácia je v mnohom zhodná s tým, čo sa deje v Rusku dnes. Aj v oblasti odlivu kapitálu, aj vzhľadom na stratu úcty k štátnosti, aj v sociálnych chorobách, aj v poklese pôrodnosti...

Paradoxne, no Stolypin sa ocitol pred touto situáciou prakticky v osamelosti. Spoločnosť nemala chuť ho podporovať. Veľmi presný je postreh filozofa Leva Alexandroviča Tichomirova: *Všetci hľadajú „harmóniu“, ktorej niet v dušiach*

a ktorú sa nádejajú nájsť vo vonkajších podmienkach... Bieda je v tom, že nálady ľudí nevedú k zlepšeniu..., ale nevyhnutne k zničeniu, k prevratu... Akákoľvek kritika, akákoľvek práca rozumu sa nestáva nástrojom zlepšenia, ale ničenia. Pritom táto fatálna situácia nie je podmienená nedostatkami zriadenia, ale psychologickým stavom ľudí.

Treba azda komentovať tieto slová? Či dnes nevidíme smutno zlovestné odblesky toho, o čom kedysi písal Lev Tichomirov? A či nám v mysli nevznikajú priame analógie s tými časmi?

Stolypin chápal: ak sa neupevní moc, ak sa neskoncuje s terorom – tvrdo a rozhodne –, štát zahynie. Vzal na seba tú zodpovednosť, zodpovednosť za štát.

V škole nám hovorili, aký „krutý“ bol Stolypin, aj o smutne preslávených „stolypinských kravatách“. No ak teroristi v Rusku zabili 18 000 ľudí, poľné vojenské súdy na základe Stolypinových trestných opatrení odsúdili na popravu za ten istý čas len 3 000 teroristov.

Šesť k jednému! Pričom prvé boli obeť a druhí zločinci.

Zo sovietskej propagandy sa pamätáme na „stolypinské vagóny“....

No ak sa nad tým zamyslíme...

Stolypin presídľoval na Sibír roľníkov z husto obývaných oblastí Ruska. Tých roľníkov, ktorí prakticky nemali vlastnú pôdu. Osídľoval Rusko. Vracal na pôdu roľníctvo meniace sa na zberbu, ktoré po príchode do mesta, odtrhnuté od pôdy, vzťahovalo ruky na blížnych a premieňalo sa na bez tvarú manipulovateľnú masu zbavenú koreňov, ktorá sa dala ľahko riadiť. Stolypin sa postaral v prvom rade o to, aby sa roľníci vracali na pôdu, pričom osídľoval a oživoval Sibír. Ak by ho nebolo, neviem, ako by to dnes vyzeralo na Ďalekom východe a na Sibíri...

Teraz o spomínaných „vagónoch“. Skutočne, v druhej

Lev Alexandrovič Tichomirov

časti vagónov prevážali dobytok. No veď tak aj žili roľníci v malých chyžiach, kde bol dobytčí chliev hneď vedľa vchodu, a vnútri, v čistej izbe, žili dospelí, deti, starci...

A hľa, potom začali tieto vagóny používať bolševici. Vypravovali v nich ľudí tým istým smerom, ale už z iného dôvodu. Nie preto, aby ľudia obývali a obrábali sibírsku zem, ale aby sedeli a umierali v táboroch na nútených prácach.

Už nespomínam, koľko obetí bolo po revolúcii, aké nezákonnosti sa v štáte diali. Postrieľanie cárskej rodiny, hrôzy červeného teroru... Nepredstaviteľná krutosť, s akou vyčíňali na Kryme dve osoby: Béla Kun a Rozália Zemľáčka. Desiatky tisíc dôstojníkov, ktorých oklamali po tom, čo im

Ruskí osadníci.
Fotografia Sergeja Michajloviča Prokudina-Gorského,
do r. 1915

sľúbili „odpustenie“, ak odovzdajú zbrane a snímu výložky. Zákerne ich podviedli a podlo pozabíjali. A veď všetko toto dohromady, vrátane príšerného hladu a represií tridsiatych rokov, bolo tragickým výsledkom toho, že zavraždením Stolypina boli prerušené hlboko premyslené, národne adaptované ekonomické a sociálne reformy.

Za tieto reformy ho zavraždili!

Zachoval sa veľmi zaujímavý a názorný dokument. Je to svedectvo francúzskeho ekonóma Edmona Teriho, vypraveného do Ruska, aby sa zorientoval v príčinách jeho prudkého ekonomického rastu.

Hľa, čo píše: *Už počínajúc 1. januárom roku 1909 rast bežných príjmov priniesol štátnej pokladnici takú hotovosť, že bez akýchkoľvek pôžičiek mohla v rokoch 1910, 1911, 1912 pokryť vyše 7 000 miliónov mimoriadnych výdavkov... A odhliadnuc od toho, disponibilné prostriedky štátnej pokladnice k 1. januá-*

ru 1913 prevyšovali 450 miliónov rubľov. *Skrátka*, – nie bez smútku, treba povedať, píše Teri, – *ekonomická a finančná situácia Ruska je v súčasnosti znamenitá*.

Ďalej predpokladá, že ak všetko pôjde ďalej týmto smerom, bude v roku 1945 žiť v Rusku okolo 500 miliónov ľudí, že to bude štát s rozvinutou ekonomikou a s týmto štátom bude veľmi ťažké držať krok, ak to vôbec bude možné.

Podčiarknime, že Stolypin sa opieral na silného roľníka – zdravého, abstinujúceho, pracujúceho. Piotr Arkadievič hovoril: *Len vytvorenie početnej triedy drobných vlastníkov pôdy, len rozvinutie inštinktu vlastníctva medzi roľníkmi, len oslobodenie najenergickejších, najpodnikavejších roľníkov od svetského útlaku môže napokon pozdvihnúť dedinu... A zástancovia revolučných a socialistických učení sa veľmi dobre pamätajú, aké nebezpečenstvo im hrozilo z vládnych a poľnohospodárskych iniciatív. Veď je to aj pochopiteľné: silné, ideou vlastníctva preniknuté bohaté roľníctvo slúži všade ako najlepšia zábezpeka poriadku a pokoja...*

Mimochodom, v čase kolektivizácie likvidovali (fyzicky likvidovali!) usadeného bohatého pracujúceho roľníka a „kulaka“. Železná logika proletárskeho života sa budovala takým spôsobom, že lumpenproletariát – biedny, lenivý a zlý – sa ocitol hore, na hrebeni revolučnej vlny a moci, ničiac okolo seba všetko, čo malo tendenciu k rastu a blahobytu.

Podme si zanalyzovať fakty. Iba fakty.

1. V rokoch 1908 až 1912 predstavoval objem pôdy v súkromnom vlastníctve viac než 2 000 000 hektárov, priemerná plocha na rodinu bola 13 až 15 hektárov.

2. Produkcia obilnín predstavovala 20 % svetovej produkcie a 28 % produkcie USA, Kanady a Argentíny spolu.

3. Zvýšenie produkcie mäsa o 190,4 %! Masla o 247,5 %. Spotreba mäsa na hlavu obyvateľstva bola v tom čase 88 kg na osobu. (Dnes, mimochodom, 62 kg.)

4. Export potravinárskych výrobkov a dobytka priniesol

Deti roľníkov v Jasnej Poľane.
Fotografia Sergeja Michajloviča Prokudina-Gorkého,
do r. 1915

štátu zisk 672,7 milióna rubľov, čo dnes predstavuje približne 31 157 000 000 amerických dolárov.

V roku 1912 Rusko vyviezlo za hranice maslo za 68 000 000 rubľov, čo predstavovalo hodnotu ročnej ťažby sibírskeho zlata. Pritom zlato, ropa – to sú nerastné suroviny, nie je to dielo ľudských rúk. No maslo vyrobili ľudské ruky! Ak je zisk z predaja masla väčší než z vymývania zlata na náleziskách, to znamená, že príjem a zisk neprináša len pôda, daná Bohom, ktorá sa ťaží, vyváža a predáva, ale zisk prináša racionálne gazdovanie, teda práca ľudských rúk!

Pozrime sa na výsledok. V rokoch 1902 až 1912 sa počet obyvateľov Ruského impéria zvyšoval o 3 174 000 ľudí ročne. Inými slovami, za desať rokov prírastok obyvateľstva štátu vrátane Sibíri, na ktorú pripadal najvyšší proporcionálny prírastok obyvateľstva (52,7 %), predstavoval vyše 30 miliónov ľudí. Na porovnanie: od roku 1994 do roku 2004 prírastok

obyvateľstva v Rusku, vrátane Sibíri, sa rovnal nule. (Teraz sa čo-to zmenilo k lepšiemu, no od roku 1994 bola štatistika jednoducho hrozivá.)

Búrlivý ekonomický rozvoj Ruska vyľakal západný svet. Kam, do akých výšin sa dostane Rusko, ak to tak bude pokračovať aj ďalej? Nie je načas všetko zastaviť? No ako?! Zavraždenie Stolypina sa preto ukázalo najvhodnejším spôsobom, ako zastaviť rast, zadusiť reformy. A zločinecký úmysel sa vydaril. Stolypina zavraždili a reformy sa zastavili.

Čo bolo najdôležitejšie v stolypinských reformách? Myslím, že pochopenie podstaty ruského človeka, jeho mentality, jeho vnútorného kódu.

A ešte je veľmi dôležité, že Stolypin vsadil na silného, trizievho, pracujúceho roľníka. Chápal, že len vtedy, ak sa roľníctvo stane silnou, mocnou triedou, prirodzeným spôsobom sa rozvinie aj stredná trieda priemyselníkov a podnikateľov a vznikne ten koreňový systém, ktorý spúta, zastaví sociálne kataklizmy a „rozkolísanosť umov, bez akýchkoľvek pevných zásad“, ktoré priviedli ruský národ k tragédii ruskej revolúcie.

Myslím si, že „stolypinská idea“ je dnes aktuálna. A stolypinský prístup je jediný správny.

Premyslené je aj to, že už začiatkom 20. storočia Stolypin vyzýva Rusko, aby sa obrátilo na východ. Píše: *Lebo ak nie my, tak prídu iní*. A to je obdivuhodná myšlienka! Či dnes nevidíme, ako sa rozvíja Čína? Čína je dnes jediný štát, ktorý sa nezrieka svojej histórie, svojho národného kódu, vlastnej cesty rozvoja a popri všetkých vnútorných problémoch ostáva tým monolitom, ktorý odoláva krízam. Poviem to takto: v Číne funguje systém, ktorý je prakticky nezávislý od toho, ako sa k nej budú správať USA. Nie, prirodzene, Čína je od toho závislá, no nie do takej miery ako, povedzme, my alebo Európa. Ekonomický systém Číny jestvuje autonómne, Číňania môžu žiť nezávisle od druhých, vyrába-

Pohreb Piotra Stolypina

jú pre seba a predávajú, tvoria vlastnými rukami, nepreferujú predaj surovín. Cenia si, podobne ako kedysi Stolypin, prácu ľudských rúk!

Myslím, že dnes sa „stolypinská idea“, ako idea osvietenie konzervatívna, môže stať, ak ju podporí národ a vedenie štátu, tým kompasom, ktorý nám pomôže, obracajúc sa k minulosti, pohnúť sa do budúcnosti. Pretože nie je možné budovať budúcnosť Ruska a pritom zabúdať na historickú minulosť. To jednoducho nejde. Lámať ruský národ cez koleno – možno, rozbíjať štát – možno, zahubiť milióny ľudí – možno... Ale načo, v mene čoho?!

Zhrňme si to.

Aké chcel Stolypin vidieť Rusko? Aké Rusko neuvidel? Čo by bolo Veľké Rusko pre Stolypina dnes?

Z môjho pohľadu toto:

* zjednotenie osvieteného konzervatizmu s osvieteným vlastenectvom;

-
- * organické zjednotenie tradícií a inovácií v ruskom živote;
 - * eurázijské zliatie duchovnej múdrosti a materiálnej sily;
 - * strategická kontinentálna jednota, uvedomujúca si rozlohu a význam svojho štátu;
 - * konkurencieschopnosť Ruska v súčasnom globálnom svete;
 - * reálne mnohopolárne spojenie tradičných náboženstiev a mnohonárodných kultúr v jedinom priestore;
 - * hrdosť na svoj štát, pocit osobnej dôstojnosti a váženie si dôstojnosti iného človeka;
 - * ruský kríž, organicky zjednotená vertikála štátnej moci a horizontála kultúry a ekonomiky;
 - * jednota práva a pravdy, viery a vernosti;
 - * zdravý a úspešný národ, slobodný a zodpovedný človek;
 - * starostlivosť o rodinu v jednote všetkých jej pokolení.

A veľmi dôležitá je vyzbrojená evolúcia ako princíp spoločensko-hospodárskeho rozvoja, nazeravá evolúcia, ktorá sa dokáže ochrániť pred ničivým terorom revolúcie.

Som presvedčený, že všetka skúsenosť Stolypina, všetko to, čo robil, bolo nasmerované k tomu, aby sa Rusko stalo takým štátom. Som presvedčený, že prevažná väčšina obyvateľov nášho štátu a všetci naši rodáci by chceli vidieť naše Rusko práve takým.

A jestvuje k tomu cesta.

Vytýčil ju pre nás Piotr Arkadievič Stolypin.

RUSKÝ FILOZOF IVAN ILJIN

V roku 2011 sa v Astane konalo Fórum európskych a ázijských médií FEAM. Na fóre sa zúčastnilo vyše 250 predstaviteľov masmédií zo štátov SNŠ, z Pobaltia a Gruzínska.

Medzi nimi riaditelia masmédií a vedúci vrcholoví manažéri mediálneho priemyslu v postsovietskom priestore; experti, analytici, blogeri. Pozvali aj mňa ako osobitného hosťa. S radosťou som súhlasil, tým skôr, že som mal čo prezentovať. Práve sme dokončili krátky, 40-minútový dokumentárny film. Nazýva sa *Ruský filozof Ivan Il'in*. Nazdávam sa, že názov filmu najlepšie odráža podstatu učenia Il'ina, pre ktorého bola „ruskosť“ nemenej dôležitá než samotná filozofia. Tento film som nazval „provokatívnymi náčrtkami“. A čas ukázal, nakoľko som mal pravdu...

Urobme si malú historickú exkurziu.

V máji roku 1922 Vladimir Il'ič Lenin navrhol zrušiť trest smrti pre vedcov, ktorí neuznali vládu sovietskych, zámenou za ich vysídlenie za hranice. Do Trestného zákona sa na jeho príkaz doplnil paragraf *O práve zámeny trestu smrti zastrelením za vysídlenie do zahraničia na základe rozhodnutia VCIK (na časovo ohraničené obdobie alebo bez ohraničenia)... a smrť zastrelením za nepovolený návrat spoza hraníc*.

V rovnakom čase Lenin v liste Dzeržinskému označuje profesorov, spisovateľov a iných predstaviteľov inteligencie za „zjavných kontrarevolucionárov, pomáhačov Antanty“, za jej sluhov, špiónov a „demoralizátorov vzdelávajúcej sa mládeže“. Čoskoro Dzeržinskij odovzdá politbyru CK materiál *O antisovietskych zoskupeniach medzi inteligenciou*. Na základe tohto materiálu sa vytvorila špeciálna „trojka“, ktorá začala zostavovať zoznam kandidátov na vyhnanie.

17. júla v liste Stalinovi Lenin píše: *Komisia... má za úlohu predložiť zoznam, a bolo by treba niekoľko stoviek takýchto pánov nemilosrdne vyslať za hranice. Nadlho očistiť Rusko. Von s nimi všetkými z Ruska. Zatknúť niekoľko stoviek bez uvedenia motívu – odcestujte, páni!*

10. augusta VCIK prijal dekrét *O administratívnom vystavovaní za hranice alebo na určené miesto v RSFSR osôb, ktoré sa zúčastnili kontrarevolučných vystúpení*. Zostavili tri zozna-

Ivan Alexandrovič Iljin

my: moskovský, petrohradský a ukrajinský. V jednu noc vykonali obhliadky a zatýkania v Moskve, Petrohrade, Kyjeve a v mnohých ďalších mestách. Každý odsúdený na vyhnanstvo musel podpísať dokument, kde sa zaviazal, že sa nevráti do RSFSR bez špeciálneho povolenia sovietskej vlády, a potvrdiť, že je oboznámený s trestom za samovoľný návrat. A trestom bola smrť zastrelením – bez súdu a vyšetrovania. Michail Osorgin v knihe *Ako nás odišli* spomínal situáciu, keď sa spýtal vyšetrovateľa, z čoho konkrétne ho obviňujú. Vyšetrovateľ odvetil: „Ach, nechajme to tak, súdruh, to nie je dôležité! Načo klásť zbytočné otázky?“

Podľa dekrétu o administratívnom vysídlení vysídlenie nesmelo trvať dlhšie ako tri roky. No súčasne prijali Zákon o zbavení občianstva všetkých emigrantov! „A mali po chlebe...“

Nikto nevedel, komu a čomu veriť. No ľuďom bolo zaťažko prijať aj samotný fakt vysídlenia zo štátu, v ktorom sa na-

rodili, kde prežili desiatky rokov, pre blaho ktorého pracovali. Prosto neverili tomu, čo sa dialo. Navyše sovietska moc nepovažovala vysídľovaných za vážnu kontrarevolučnú silu. A ani oni samých seba za takých nepovažovali. Nikolaj Alexandrovič Berďajev v autobiografickej knihe *Sebapoznanie* o tom písal: *Čo som staval ako protiklad komunizmu? Za jeho protiklad som považoval predovšetkým princíp duchovnej slobody, pre mňa odveký, absolútny, ktorého sa nemožno vzdať za nijaké svetské blahá. Za jeho protiklad som považoval aj princíp osobnosti ako najvyššej hodnoty, jej nezávislosť od spoločnosti a štátu, od vonkajšieho prostredia... To vôbec neznamená, že som antisocialista. Ja som zástanca socializmu, no môj socializmus je personalistický, nie autoritatívny...*

A hľa, 29. septembra roku 1922 odplával z Petrohradu parník „Oberburgromistr Hacken“. Na jeho palube sa nachádzali religiózny mysliteľ Boris Vyšeslavcev, filozof Nikolaj Berďajev, historik a publicista, poslanec II. mestskej dumy Alexander Kizevetter, zástupca vedúceho katedry filozofie Moskovskej univerzity Semion Ľudvikovič Frank, knieža Sergej Trubeckij. Bol tam spisovateľ Michal Osorgin, rektori moskovskej a petrohradskej univerzity Novikov a Karsavin, inžinier-konštruktér Jasinskij...

Každému pasažierovi dovolili vziať si so sebou jeden letný a jeden zimný kabát, jeden oblek, po dva kusy bielizne, dve denné košele, dve nočné, dvojce spodky, dva páry pančúch. Vysídľovali narychlo. Mnohí sa dokonca nestihli rozlúčiť s priateľmi a príbuznými. Niektorých priväzali priamo z väzenia, a hneď ich zahnali do kajuty. Medzi týmito vynikajúcimi ľuďmi bol aj náš hrdina Ivan Alexandrovič Il'jin, vyhnanec medzi vyhnancami...

Nábřežie kapitána Schmidta (bývalé Nikolajevské) – kam o necelých sto rokov neskôr pod patronátom Sanktpeterburského filozofického spoločenstva umiestnia pamätník

s nápisom: *Odtiaľto sa na jeseň roku 1922 vydali do vynútenej emigrácie významní dejatelia národnej filozofie, kultúry a vedy* – bolo takmer pusté. Nevieme, či Il'jina prišiel niekto vyprevadiť. Jeho žena Natália Nikolajevna zdieľala trpkosť vyhnanstva spolu s ním. (Táto obdivuhodná žena sa zaoberala históriou, umením, filozofiou. Bola sesternicou ženy Ivana Bunina Viery a sestier Gercykových. Eugénia Gercyková spomína: *V roku 1906 sa naša sesternica vydala za študenta Il'jina. Tento ešte nedávno revolucionár – sociáldemokrat (bol na pamätnom zjazde vo Fínsku v roku 1905), teraz neokantovec, no vždy rovnako maximalistický, hneď spretŕhal kontakty s príbuznými ženy, tak ako ich predtým spretŕhal so svojou rodinou, naskrz buržoáznou. So sesternicou sme si neboli blízki, no – múdra a mlčanlivá – celý život zdieľala sympatie muža, trochu ironická k jeho zápalistosti. Muž si hlboko vážil jej múdry pokoj.*)

Preto ho príbuzní nevyprevádzali. No možno priatelia? Žiaci? Sotva. Il'jin bol príliš nebezpečná osoba. Jeho strety so svetskou mocou sa začali dlho pred rokom 1920. Je to symbolické, no keď Lenin (pod pseudonymom V. Il'jič) v roku 1909 publikoval programovú prácu z filozofie *Materializmus a empiriokritizmus*, práve túto knihu si vybral mladý filozof Ivan Il'jin a podrobil ju zdrvujúcej kritike.

Základný kameň opozície bol položený...

Následne Il'jina šesťkrát(!) zatkli. Nikdy neskrýval svoje názory. Uväznenie v roku 1922 sa pre neho skončilo rozsudkom smrti. No rozsudok čoskoro zamenili za zbavenie občianstva, konfiškáciu majetku a vysídlenie. Iste rozhodujúcu úlohu v tejto záležitosti zohral list Lenina Dzeržinskému: „*Hoci Il'jin nie je náš, je talentovaný. Prepustite ho.*“

Či Il'jin chcel, aby ho takto „prepustili“? Nemyslím. Aj keď mu vyhnanstvo zachránilo život, či si azda mohol želať navždy odísť z Ruska? Sotva.

V novembri roku 1922 písal Petrovi Bernardovičovi Struvemu:

Tam vo vlasti som vôbec nežil preto, že „sa nedalo vycestovať“, ale preto, že Natália Nikolajevna a ja sme to považovali za jediné správne, duchovne nevyhnutné, hoci aj veľmi nebezpečné pre život. Sami od seba by sme neodcestovali ani teraz; lebo Rusko vo svojom základnom rozmere je tam; tam ono chorie, tam nachádza a nájde cestu vyliečenia. Od lôžka chorej matky... sa neodchádza; iba ak vás od neho odtrhnú a vyšmária.

Ako prežíval také nešťastie?

Odpoveď na túto otázku nájdeme v jeho prácach:

Stáročie za stáročím naša starosť nespočívala v tom, ako sa lepšie zaopatriť a ako ľahšie prežiť; no len v tom, aby sme vôbec nejako prežili, prebili sa, vyviazli z ďalšej tragédie, prekonal ďalšie nebezpečenstvo: nejde o to, ako si vydobýť spravodlivosť a šťastie, ale ako prekonať nepriateľa alebo nešťastie; a ešte: aby sme v honbe za „uláhčením“ a „šťastím“ nerozpútali všeobecne ničivé nepokoje.

Trápením štrnástich pokolení sme sa naučili duchovne vzdorovať biedam a nepokojom; pri rozpade sa nestraťiť; v utrpení si udržať triezvy um a modliť sa; v nešťastí zbierať sily; prichádzať k rozumu neúspechmi a tvorivo rásť po porážke; žiť v maximálnej skromnosti, nebadane bohatnúť na duchu; nevyhľadávať konzum; v skazenosti sa nezdemoralizovať; no obrodzovať sa z popola a z kostí; stále znova začínať „z ničoho“; z ničoho vytvárať významné, nádherné, veľké... a rýchlo privádzať zrodenný život do rozkvetu...

Hoci sa Il'jin narodil 28. marca (starý štýl) 1882 v Moskve a prežil v nej takmer štyridsať rokov, aj tak to bol človek petrohradskej, európskej náтуры, „vtáča z Petrovho hniezda“. Vysoký, chudý, asketický Il'jin patrila k vynikajúco vzdelaným právnikom a filozofom. Sebavedomých liberálnych podliakov doslova porážal erudíciou a logikou. A treba povedať, že nie bez zadosťučinenia. Mal aforistický a dialektický rozum.

Il'ina možno považovať za klasického osvieteného konzervatívca. Celý život sa držal monarchického presvedče-

nia. Il'jin bol stúpenec P. B. Struveho¹, spolupracovník novín *Vozroždenie*, priateľ I. S. Šmeľova², súdruh K. I. Zajceva³, budúceho archimandritu Konštantína, všeobecne uznávaný ideológ a „pevec“ Bieleho hnutia. Vynikajúco ovládal európske jazyky, mnoho cestoval a vystupoval po Európe. V emigrácii Il'jin pokračoval v práci P. I. Novgorodceva⁴, vynaložil veľa úsilia na pôde ruského práva, predovšetkým verejného práva. V roku 1938 zostavil „Projekt Základného zákona Ruska“, ktorého text, žiaľ, ostal mimo zorného poľa pripravovateľov v súčasnosti platnej Ústavy Ruska. Prirodzene, je naivné si myslieť, že by sa tento text dnes mohol stať základom Ruskej ústavy, no podľa môjho názoru by nebolo zbytočné pochopiť a precítiť, čo si na túto tému myslel jeden z najmúdrejších ruských prorokov.

Il'jin patril k hlboko veriacim ľuďom, skutočne blízkym kruhu duchovenstva Ruskej zahraničnej cirkvi. Disponoval

¹ Piotr Bergardovič Struve (1870, Perm – 1944, Paríž) bol ruský filozof, historik, ekonóm, verejný činiteľ a novinár. Bol jedným z prvých marxistov v Rusku. Napísal Manifest Ruskej sociálnodemokratickej strany pracujúcich pri jej založení v roku 1898. Ešte pred rozpadom strany na boľševikov a menševikov ju opustil a prešiel do Konštitučne demokratickej strany, propagujúcej liberálne metódy. Túto stranu reprezentoval v predrevolučnej Dume. Pridal sa k bielogvardejcom. Vo vláde Piotra Vrangela a Antona Denikina bol ministrom zahraničných vecí.

² Ivan Sergejevič Šmeľov (1873, Moskva – 1950, blízko Paríža, Francúzsko) bol ruský spisovateľ. V roku 1912 zorganizoval vydavateľstvo moskovských spisovateľov, ktoré publikovalo autorov ako napr. Ivan Alexejevič Bunin, Boris Zajcev... Privítal Októbrovú revolúciu v roku 1917 a pád autokracie. Časom odmietol revolúciu a presunul sa na bielogvardejský Krym. Jeho syn prijal ponuku boľševikov na amnestiu, zajaľ ho revolučný výbor Bélu Kuna, bol zastrelený bez súdu. Preto Ivan Šmeľov prijal ponuku Ivana Bunina na exil vo Francúzsku.

³ Kiril Josifovič Zajcev (archimandrita Konštantín) (1887, Sankt-Peterburg – 1975, Jordanville, USA) – kňaz Ruskej pravoslávnej cirkvi v zahraničí, bohoslovec, spisovateľ, publicista, profesor Svätotrojického duchovného seminára. Venoval sa štátnemu právu po ukončení ekonomického oddelenia Petrohradského polytechnického inštitútu. Pracoval ako štátny úradník. Po októbrovom prevrate v roku 1917 odišiel na juh Ruska a zúčastnil sa Bieleho hnutia. V roku 1920 emigroval s armádou Wranglera z Krymu.

⁴ Pavel Ivanovič Novgorodcev (1866, Bachmut, Ruské impérium – 1924, Praha) bol ruský právnik, filozof, verejný a politický činiteľ, historik (autor kníh o histórii filozofie práva), predstaviteľ liberalizmu v Rusku a prvý rektor Moskovského obchodného inštitútu.

prekvapujúcim prorockým darom. Pracoval pre perspektívu, pre budúce Rusko, vždy „presne zasiahol cieľ“ a, treba povedať, robí to dosiaľ...

Jeho vynikajúcu prácu *Čo veští svetu rozdrobenie Ruska* sa mi podarilo vydať ako súčasť knihy *O Rusku* z roku 1991. Bola to prvá publikácia Il'jinovej knihy v Rusku po jeho emigrácii. Neveľkú knižku, ktorá uzrela svetlo sveta v roku 1948 ako bulletin Ruského vševojenského zväzu, napísal človek, ktorý žil Ruskom, a pritom v ňom nežil. Il'jin podobne ako starci⁵, nevidiac, predpovedal. V roku 1948 napísať niečo také! Štát vtedy vyhral vojnu, bol na vzostupe, kult Stalina dosiahol vrchol. Zdalo sa, že reč môže byť len o jednom: ZSSR – veľká mocnosť... A Il'jin píše o jeho rozpade! Aj o tom, ako sa má tento rozpad zrealizovať, aj o tom, k čomu môže priviesť; pričom varuje pred reálnymi nebezpečenstvami, ktoré v sebe tajil rozpad ZSSR, o ktorom bol presvedčený už v roku 1948.

A všetko toto sa, ako podľa nôt, udialo o niečo vyššie štyridsať rokov neskôr! A práve tak, ako Il'jin predpovedal:

Ruský národ vyjde z revolúcie biedny. Ani bohatého, ani zámožného, ani strednej vrstvy, dokonca ani zdravého hospodára-keho roľníka – vôbec nebude. Biedne roľníctvo, proletarizované okolo „agrofabrik“ a „agromiest“; biedny robotník v priemysle; biedny remeselník, biedny obyvateľ mesta... to bude národ „beztriednej spoločnosti“; okradnutý, no odvtedy vôbec nezabúdajúci na to, že ho okradli, ani na to, čo konkrétne mu vzali, ani tých, ktorí ho podrobili „vyvlastneniu“.

Všetci budú chudobní, vyčerpaní a zlomení. Hospodárske centrum, ktoré všetkých okradlo, zmizne; no štátna monetná jednotka, ktorá ostane ako dedičstvo následníkom, bude disponovať minimálnou nákupnou silou na medzinárodnom trhu a bude sa

⁵ Starec je v ruskej pravoslávnej tradícii človek s bohatými duchovnými darmi, niekedy aj darom prozrlosti – schopnosti predvídať budúce udalosti. – Pozn. prekl.

nachádzať v úplnom pohrdaní na vnútornom trhu. A ťažko si predstaviť, že štátny majetok, nakradnutý a priveđený do poriadku, komunisti zanechajú v hospodársky prekvitajúcej dobe: lebo ten podľa všetkého prejde obdobím vyostreného boja o moc. A tak stojí pred nami bieda a hospodárske zbedačenie: klasický následok všetkých dlhých revolúcií a vojen... Podkopané všetky duchovné a všetky sociálne základy demokracie – až po usadlý spôsob života, až po vieru v prácu, až po váženie si čestne nadobudnutého majetku. Na zdrapy roztrhaná tkanina národnej solidarity. Všade sa nahromadila nevídaná túžba po pomste. Masy snívajúcich o tom, aby striasli zo seba hypnózu podlého strachu a odvetili na dlhotrvajúci organizovaný teror búrlivým dezorganizovaným terorom.

Podčiarknem ešte raz: toto autor napísal v časoch, keď si rozpad Sovietskeho zväzu nebolo možné ani len predstaviť... A my sme na vlastné oči videli, ako sa za tri dni, od 18. do 21. augusta roku 1991, zrútil Sovietsky zväz...

V dôsledku „veľkých otrasov“ 90-tych rokov vzniklo Rusko, ktoré je podobné na to, aké kedysi dostal Stolypin. Rozpočtový deficit. Neudržateľne sa rozrastajúci štátny aparát. Korupcia. Zatváranie podnikov, odliv ruského kapitálu za hranice, prosíkanie o pôžičky v zahraničných bankách. Roľníci nemajú možnosť pracovať na svojej pôde. Prevládajúce spoločenské nálady: bezvýchodiskovosť a rozčarovanie. Alkoholizmus, pokles pôrodnosti, duchovná kríza.

Celkovo katastrofa...

(No za desať rokov múdreho hospodárenia stolypinskej vlády prírastok obyvateľstva v štáte predstavoval viac než 3 000 000 ľudí za rok. Zamyslite sa! Od roku 1902 do 1912 sa počet obyvateľstva Ruského impéria zvyšoval o 3 174 000 ľudí ročne. Prečo sa to stalo? Vzrástla potencia? Nie. Jednoducho sa v ľuďoch objavila nádej a vôľa žiť. A hľa, ak národ nemá vôľu žiť – bude vliecť jarmo svojho žalostného jestvovania, kým sa neminú prírodné zdroje, a potom prídu

noví páni v modrých baretoch a pod heslami „o demokracii“ zavedú svoje kruté poriadky.)

A Il'jin priamo ukazuje, že v týchto podmienkach sa objaví „nové sily“, ktoré zvrtnú vo svoj prospech politickú bezmocnosť našich občanov:

A v tomto momente im predložia: 1. „Demokratickú slobodu“; 2. „Právo akéhokoľvek sebaurčenia“ a 3. „Doktrínu národnej suverenity“.

Kto bude zodpovedať za neznáme dôsledky toho všetkého:

Heslo „Demokracia ihneď a za každú cenu“ už raz viedlo v Rusku k totalitárnej diktatúre. Aj do budúcnosti hrozí rovnakou diktatúrou, no už antikomunistickou... Alebo sa oni pokúsia vytvoriť nový „demokratický fašizmus“, aby, ospevujúc slobodu, ju popierali v mene novej, v histórii neslýchanej pseudodemokracie?... Ak niečo, okrem komunizmu, môže naniest Rusku nové, najťažšie rany, tak sú to práve úporné pokusy ustanoviť v nej po totalitnej tyranii nové zriadenie. Lebo táto tyrania už stihla v Rusku podorvať všetky nevyhnutné predpoklady demokracie, bez ktorých sú možné len výtržnosti zberby, všeobecná poplatnosť a predajnosť a vynáranie sa na povrch stále nových a nových antikomunistických tyranov... Ak v národe niet zdravého právneho vedomia, tak sa demokratické zriadenie mení na rešeto zneužívania a zločinov. Bezzásadoví a prefíkaní ľudia sa preukazujú ako predajní, vedia to jeden o druhom a jeden druhého kryjú: ľudia sa dopúšťajú zrady, nabaľujú sa na tom a nazývajú to „demokraciou“.

A čo navrhuje Ivan Il'jin, aby sa nedopustil rozpad a napravila sa situácia?

A hľa, keď po páde bolševikov svetová propaganda vrhne do všeruského chaosu heslo: „Národy Ruska, oddel'te sa!“ – tak sa otvorí dve možnosti: alebo vo vnútri Ruska povstane ruská národná diktatúra, ktorá vezme do svojich pevných rúk „opraty vládnutia“, uhasí toto zhubné heslo a povedie Rusko k jednote, presekávajúc všetky a akékoľvek separatistické hnutia v štá-

te; alebo taká diktatúra nevznikne, a v štáte sa začne nepredstaviteľný chaos pohybov, prevratov, pogromov z pomsty, kolapsu dopravy, nezamestnanosti, hladu, chladu a bezvládia. Vtedy Rusko bude zachvátené anarchiou a vydá samo seba aj s hlavou do rúk svojim národným, vojenským, politickým a náboženským nepriateľom...

Prejdú roky národného spamätávania sa, usádzania, upokojenia, prichádzania k rozumu, uvedomovania, vytvárania elementárneho právneho vedomia, návratu k súkromnému vlastníctvu, k počiatkom cti a čestnosti, k osobnej zodpovednosti a lojálnosti, k pocitu vlastnej dôstojnosti, k nepodplatiteľnosti a samostatnosti myslenia – kým ruský národ bude vstave zrealizovať politické voľby, ktoré budú mať zmysel a nebudú zhubné. A do tých čias ho môže viesť iba národná, vlastenecká, nie totalitárna, ale autokratická – vzdelávajúca a obrodzujúca – diktatúra... Po bolševikoch môže Rusko zachrániť buď najväčšia hospodárska disciplinovanosť ruského národa, alebo národnosť – vychovávajúca diktatúra... Zachrániť štát od záhuby môže len prísny autoritatívny (ale nie totalitárny!) režim... Za takých podmienok sa národná diktatúra stane priamou záchranou a voľby budú alebo celkom nerealizovateľné, alebo sa ukážu iluzórne, ako fikcia zbavená právotvornej autority.

Podľa Iljina sa budúci diktátor musí opierať o duchovnú silu a najlepšie vlastnosti ruského národa. Talentu a rozumu treba otvoriť cestu ku kariérnemu rastu. Výber ľudí pre štátnu službu sa nebude realizovať intrigami ani známosťami, nie stavom, ale výlučne čestnosťou, tvorivými schopnosťami a praktickými výsledkami človeka.

Pozrite sa dnes na predvolebné klipy politických strán: Ako veľa sľubujú. A spýtajte sa ich: a čo ste urobili dosiaľ, čo ste dokázali? Nastane ticho...

Iljin má pravdu – keď politický, hospodársky a morálny rozpad spustoší štát ako záplava bahna stekajúca z hory, tak iba osvietená diktatúra môže zachrániť, čo ešte nie je zmyté.

28. decembra 2000 na kanáli Rossija uviedli výsledky projektu „Meno Ruska“. Koho si národ vybral? Kto bol v trojke lídrov? Alexander Nevskij, Piotr Stolypin a... Josif Stalin. Hrôza?! Národ sa zbláznil? Veruže nie! Národ nechce represie, nechce popravy, nechce rozdelené rodiny. Národ chce bezpečnosť, stabilitu, zodpovednosť moci.

Tak či onak, no všetci, čo sa dostali k moci v dorevolučnom Rusku a v Sovietskom zväze, boli samovládcovia. A ak k jestvujúcemu slovu „diktatúra“ pridáme „zodpovedná“, „osvietená“, tak tento pojem pre nás nadobudne hlboký a veľmi dôležitý zmysel.

Dnes slovom „diktatúra“ strašia deti. No ak sa zamyslíme a pokúsime sa pochopiť, o čom sa hovorí, tak to už nebude také strašné. Il'jin nevidel svetlú budúcnosť Ruska v diktatúre proletariátu, ale v diktatúre statočných ľudí – osvietennej diktatúre. My, vychádzajúc z negatívnej sovietskej skúsenosti, chápeme diktatúru maximálne zúžene, len ako násilie, Il'jin ju však chápal ako zodpovednú moc. Maximum zodpovednosti! Nijaké úplatky, žiadna korupcia! Úradník sa nemá prekrmovať, kým sedí na svojom mieste.

Čo môže konkurovať v súčasnom Rusku osvietenej diktatúre, diktatúre statočných ľudí?

Demokratický model parlamentnej republiky? Smiešne!

Stačí sa pozrieť na „nezávislú Ukrajinu“, aby sme pochopili, ako pracuje. Veď dokonca aj v ceremoniálnom Japonsku v parlamente používajú horčicový sprej, jeden po druhom švihnú krčahom, dochádza k ručnej výmene názorov. No Boh s ním, s Japonskom. Nech si to tam riešia sami. Vráťme sa do Ruska a na minútku si predstavme, že by sa všetka reálna moc (celkom a bezo zvyšku) nachádzala v rukách našej rodnej Dumy.

Čo nám z toho vyjde? A kto bude za to niešť zodpovednosť?

Rétorická otázka...

Osobná zodpovednosť – to je spoľahlivý znak, no kolektívna nezodpovednosť – je to možnosť podkopať, zničiť, zahmlieť všetko, čo chcete. Čím ďalej od hlavného mesta a čím bližšie k okrajom – tým silnejšie je zahmlievanie. Povedzme, že úradník žije v Krasnojarsku: ako hrieb machom obrastie stykmi. Objavia sa uňho osobné záujmy. Nadobúda možnosť kuloárne prijímať dôležité rozhodnutia. Ale mu je hej...

A vzdorovať tomu môže len seriózna politická vôľa. Vtedy nebudú „riešiť otázky“ súdružské vzťahy a priateľské kávičkovanie, ale tvrdá realita a osobná zodpovednosť. Prestúpil si zákon – odsedíš si to! Pomýlil si sa – nes zodpovednosť! A bez akýchkoľvek úľav a zámienok. Päť, desať podobných príkladov bude pre iných poučením. Hovoria mi: „no áno, ale pri našom súdnom systéme...“ Vyzerá to, akoby sme vopred súhlasili s tým, že je systém predajný, a boli presvedčení, že to tak bude vždy. Krútime sa v kruhu...

No to je bludný kruh! A iba múdrosť a sila presvedčených, statočných ľudí môže a má tento kruh preseknúť!

Mnohí si myslia: ... alebo totalitná diktatúra – alebo formálna demokracia. A pritom sú už v samotnej tejto formulácii naznačené nové výsledky: 1. Diktatúra, no nie totalitná, nie komunistická; diktatúra organizujúca novú neformálnu demokraciu, a preto demokratická diktatúra; nie demagogická, „sľubujúca“ a rozvracajúca, ale štátna, nastroľujúca poriadok a vychovávajúca; nie hasiaca slobodu, ale priučajúca skutočnej slobode. 2. Demokracia, no nie formálna, nie aritmetická. Nie rozmnožujúca masové nedorozumenia a súkromné žiadostivosti; demokracia kvality, zodpovednosti a služby – s volebným právom, pochopeným a realizovaným po novom. A za týmito dvoma možnosťami sa skrýva množstvo nových politických foriem v najrôznejších spojeniach. Počínajúc novou, tvorivou, čisto ruskou národnou monarchiou.

Žiaľ, začiatkom 90. rokov sme zmenili šidlo komunizmu na mydlo demokracie. A takmer sme prišli o štát. Teraz

nadišiel čas dospieť a priznať, že nastúpil čas zodpovednosti osobnej moci, ktorá bude prijímať rozhodnutia, konať a niešť za svoje činy zodpovednosť pred Bohom a národom.

Pamätám sa na prípad, ktorý súvisí s vedúcim predstaviteľom jednej zo stredoázijských republík. Bol to ostrieľaný človek, už dlho pracujúci na svojom poste, videl kadečo. Raz som ho zastihol v pochmúrnej nálade. Povedal mi: „Aha, dostal sa mi do rúk zoznam ľudí, pripravený na najvyšší trest. Je to sedem ľudí, a ja mám tých sedem ľudí vynásobiť stomi. Vtedy mi vyjde počet ľudí – ich príbuzných, priateľov, spolicíaciach –, ktorí ma budú nenávidieť po celý život a považovať ma za nepriateľa. Sedemsto ľudí! Budem dlho premýšľať, kým dám svoj podpis pod každé z týchto mien.“

Áno, trest smrti je otázka sporná a zložitá. No nech ma ukrižujú liberáli aj demokrati, som presvedčený, že v súčasnom Rusku je nevyhnutné ponechať trest smrti ako najvyšší trest pre zločinca. Nie krvilačný, to hovorím rovno! Trest smrti nie je potrebný na to, aby niekoho zabili, ale aby ním zastavili niekoho, kto môže zabiť. Doživotie – to nie je to isté, to sa s trestom smrti nedá porovnať. Človek vie, že bude žiť, že bude mať jedlo, strechu nad hlavou, nejaké kontakty. Dúfa, že bude vídavať východ i západ slnka, bude smieť dostávať listy a písať ich... A potom, ktovie – možno, „padišach zomrie, možno somár zdochne“! Zločinec si vždy uchováva nádej. A tak aj zabíja s osobitou krutosťou dvanásť ľudí, rozseká ich telá, a napokon dostane... doživotie. Je mu ťažko, strašne, odporne, no žije! A vidí Boží svet...

Sú zločiny, za ktoré možno zaplatiť len životom. Áno, toto neprivedie k víťazstvu spravodlivosti a dobra v jednotlivom štáte. No zato dobrí a statoční ľudia, ktorí v ňom žijú, sa budú cítiť chránení. A ak takej ochrany niet, v národe nevyhnutne vzniká ľahostajnosť, rozbitie spoločnosti, unylosť⁶ a strach.

⁶ Unylosť je staroslovanské slovo, ktoré z nášho jazyka na rozdiel od ruštiny a češtiny vypadlo a znamená letargickú, apatickú sklúčenosť. – Pozn. prekl.

Il'jin má tisíc násobnú pravdu, keď píše:

Také priestranstvá, taký počet národností, ľudí s takými veľkými sklonmi k individualizmu možno sceliť výlučne centralizovaným jednotným štátom, možno udržať výlučne autoritárnou (nemýliť si s totalitárnou) formou vládnutia. Rusko môže mať vlastné samostatne vznikajúce organizované formy autoritárneho štátu a demokratickej spoločnosti – v jednote. Práve týmto – nie náhodnosťou a nie despotickosťou moskovského centra – sa objasňuje, že Rusko dlhé storočia ostávalo monarchiou, pritom všetky stavy a profesionálne cechy vytvárali a praktizovali svoje formy samosprávy.

A hľa, tu sme dospeli k veľmi dôležitej téme – k zjednoteniu štátu. Aké máme obrovské priestranstvá, koľko národností! Posadíte sa do lietadla a letíte na východ. Deväť hodín letu! A pod vami sa rozprestiera obrovský štát, ktorý hovorí jedným jazykom – jazykom Puškina, Tolstého, Čechova...

Ako ho zachovať, nestratiť, nedať rozdeliť na beztvaré a pusté teritóriá?

Rusko si musí vybrať – kam a s kým pôjde v 21. storočí. A okolo čoho a kvôli čomu stojí za to národom Ruska, aby sa zjednotili. Áno, môžeme nosiť západné obleky, využívať plody európskej civilizácie, poznávať svetovú kultúru a s pietou sa správať k tomu, čo sa vytvorilo v Európe za posledných päťsto rokov. No! Tam nie je budúcnosť. Cíti to aj sama Európa. Starne, odchádza... Dnešná Európa pripomína obrovský komfortný domov dôchodcov, kde na desať nájomníkov pripadá jeden mladý a silný človek.

Nie je tam živá krv! A kde je?

Na Východe – v Eurázii, v centre sveta. Áno, Eurázijský zväz, východná mentalita, ruská civilizácia – to nie je „med lízať“. No tu je perspektíva! Sme spätí spoločnou minulosťou, rodovou pamäťou. Spája nás spoločné víťazstvo vo veľkej strašnej vojne. Let Gagarina je naša spoločná hrdosť. Máme podobné chápanie cti a nečestnosti, dobrého

a zlého. Vyznávame tradičné náboženstvá – pravoslávie, islam a budhizmus. Už stovky rokov žijeme spolu v mieri. A možno máme pred sebou poslednú šancu vytvoriť a zachovať vlastný svet, odlišný od toho sveta, ktorý sa pomaly, ale iste mení na „intelektuálny McDonald’s“. V tom svete stratíme všetko, čo nás odlišuje od iných. Všetko, čím máme právo sa hrdiť...

Sú potrebné nové vektory a nové ciele; pritom nie natoľko materiálneho, ako duchovného charakteru. A hlavná úloha pre súčasného osvieteného diktátora – to je predovšetkým úloha duchovná.

Hľa, čo o tom písal Iljin:

Politika má zadanie: mocensky inšpirovaná solidarizácia národa, autoritatívna výchova osobného, slobodného právneho vedomia. Obrana štátu a duchovný rozkvet kultúry; predvídanie národnej budúcnosti so zohľadnením národnej minulosti, prítomnej v národnej súčasnosti... Samovláda sa zmieri s množstvom samostatných vôlí; silná moc sa spája s tvorivou slobodou; osobnosť sa dobrovoľne a úprimne podriadi nadosobným cieľom a jednotný národ si nájde osobného vodcu, aby sa s ním spojil dôverou a odovzdanosťou. A všetko toto sa má diať v odvekých tradíciách ruského národa a ruského štátu. A pritom – nie ako „reakcia“, ale v podobe tvorivého novátorstva. To bude nové ruské zriadenie, nové štátne Rusko.

Všetko toto môže znieť ako fantastický román, ako utópia. No ak sa zamyslíme, tak sa Iljinove úvahy môžu ukázať realistickejšie než prázdne názory našich ruských politikov. Ak Iljin mal dar predvídať a predpovedať budúcnosť, prečo by sme dnes nemali načúvať, čo nám hovorí? Pochopiteľne, Iljinove idey nie sú recept na zaručenú záchranu. Nie je to viac než prognóza do budúcnosti a sformulovanie úloh. No prognóza je základná a úlohy sú jasné.

Chápem, že sa nepodari mechanicky a priamočiaro zaviesť Iljinove idey do nášho súčasného života. Je ich nevyhnutné prispôbovať a transformovať, veď niekedy rodia

viac otázok než odpovedí. No odpovede na ne, myslím si, sa nájdu u tých, ktorí dnes žijú a konajú pre blaho Ruska.

A takí ľudia v Rusku sú!

ŽIVÁ DUŠA VASILIJ VASILIEVIČA ROZANOVA

V prvej polovici 20. storočia kolovala po Moskve nasledujúca literárna anekdota. Pri akejsi príležitosti sa v reštaurácii stretli Nikolaj Asejev⁷, Vladimír Majakovskij⁸ a Velimír Chlebnikov⁹. Sedia, zhovárajú sa. Nikolaj Asejev hovorí: „Takí poeti, ako som ja, sú na svete len dvaja-traja.“ Majakovskij mu odvetil: „A taký ako ja je len jeden.“ Chlebnikov chvíľku mlčal a povedal: „A takí poeti ako ja vôbec nejestvujú.“

Vasilij Vasilievič Rozanov¹⁰ patrí práve medzi takých. Mysliteľov, ktorí by sa mu podobali, v Rusku jednoducho nebolo a niet. Tak, napríklad, Vladimir Sergejevič Soloviov je geniálny ruský filozof, talentovaný poet, no takých ako on, alebo presnejšie, ľudí podobného ladenia a spôsobu mysle-

⁷ Nikolaj Nikolajevič Asejev (1889 – 1963) – ruský sovietsky poet, prekladateľ a scenárista, predstaviteľ ruského futurizmu, laureát Stalinovej ceny (1941). V jeho poézii sa objavujú revolučné motívy. – Pozn. prekl.

⁸ Vladimir Vladimirovič Majakovskij (1893, Bagdadi, Gruzínsko – 1930, Moskva, Rusko) bol ruský a sovietsky prozaik, básnik a dramatik. Stal sa zakladateľom ruského futurizmu, ktorý ovplyvnil celú sovietskú literatúru. Neskoršia tvorba je silno inšpirovaná marxizmom, socialistickou ideológiou a socialistickým realizmom. Bol najvýznamnejším oficiálnym spisovateľom v ZSSR. – Pozn. prekl.

⁹ Velimír Chlebnikov, vlastným menom Viktor Vladimirovič Chlebnikov (1885 – 1922) bol ruský symbolistický básnik a dramatik, predstaviteľ ruského futurizmu. Tvorca pojmu *zaum* – vytváral zaumný jazyk – umelo vytvorený jazyk zaklínadiel a magických kúzli so slovami. Bol známy ako jazykový experimentátor. – Pozn. prekl.

¹⁰ Vasilij Vasilievič Rozanov (1856 – 1919) bol originálny ruský filozof, spisovateľ a publicista. Ako presvedčený monarchista utiekol po Októbrovej revolúcii s rodinou do Sergijevovho Posadu pri Moskve, kde napísal *Apokalypsu našej doby* a v roku 1919 tam zomrel. – Pozn. prekl.